

DEN GUDELIGE BEVÆGELSE I SYDVESTSJÆLLAND. II.

Af

Aa. Lambert-Jensen.

I de første 10 Aar efter dens Frembrud 1830-40.

De fleste Steder i Landet maatte Konventiklerne leve deres Liv mere eller mindre i det skjulte, fordi de ofte kom i Strid med Øvrigheden paa Grund af Præsternes Modstand mod dem. Ganske vist tillod Plakat af 13. Jan. 1741, at de holdtes, naar de anmeldtes til Sognepræsten, og han iøvrigt var tilstede jævnlig; men da han ikke vilde deltage, ja, undertiden nægtede at modtage dem, der anmeldte Forsamling, forblev de Lempelser, Plakaten syntes at indrømme, ret illusoriske.

En Undtagelse dannede nogle af Præsterne i Sognene omkring Holsteinborg. Greve F. A. Holstein, der forstod Betydningen af, at der ansattes Gejstlige, der havde Sympati for det nyvakte Liv og vilde lede det ind i et sundt folkekirkeligt Spor, sørgede for, i den Udstrækning han havde Kaldsret til Kirkerne, at faa Embederne besat med saadanne unge Præster.

Følgen var, at omend enkelte af de Præster, der

var her, da Opvækkelsen brød ud, tog Kampen op imod den, i et enkelt Tilfælde endogsaa forfulgte den, nøjedes de øvrige med at bekæmpe den med aandelige Vaaben eller ogsaa ignorerede de den aldeles.

Blandt de Præster, der indtog et positivt Standpunkt, skal nævnes J. A. L. Holm, der 1827 blev residerende Kapellan for Hyllested-Venslev-Holsteinborg Sogne og fra 1840 Sognepræst samme Sted; og P. A. Fenger, Sognepræst for Slotsbjærgby-Sludstrup Sogne fra 1827; de var begge paa Egnen, da Livet begyndte at vaagne¹⁾. Af andre, der indtog samme Holdning, og som blev kaldet efter det aandelige Livs Frembrud, er der særlig Grund til at nævne E. Th. Clausen, Gimlinge, senere Boeslunde, C. F. Rønne, Haarslev-Tingjellinge, senere Høve-Flakkebjerg, Provst L. V. Monrad, Marvede-Hyllinge, Chr. Lemvigh, Krummerup-Fuglebjerg, samt F. E. Boisen — senere kendt under Navnet Budstikke-Boisen — Skørpinge-Faarstrup, og E. Mau, Haarslev-Tingjellinge.

J. A. L. Holm blev i sin Tid af Greve Holstein kaldet, fordi han var en af Københavns energiske unge Præster. Han havde betydelige Evner som Prædikant og forstod Betydningen af, at Lægmand kom med i det kirkelige Arbejde. Det var paa hans Foranledning, at Greven overdrog en Gaard i Fæste til den opvakte fynske Karl, Rasmus Ottesen, i Slutningen af 20erne. Han gled dog ret tidligt noget i Baggrunden, dels fordi han var ængstelig for at komme i Konflikt med de offentlige Myndigheder og dels fordi han ikke kunde sympatisere med den Udvikling Konventiklerne tog, og den Kurs R. Ottesen og R.

¹⁾ I. F. Fenger: Det Sydvestsjællandske Broderkonvent. Pag. IV.

Sørensen syntes at ville føre i Aarene omkring 1835. Da Birkedommer Klüwer truede med Forordning af 1741 mod R. Ottesens gudelige Forsamlinger, henvendte O. sig først til Greven, saa til Skolelærer R. Sørensen, Venslev, og endelig til Pastor Holm.

„Er det ikke forfærdeligt!“ udbrød Pastor Holm, „blot fordi Rasmus Ottesen, med Jacob Fisker og nogle flere fra Bisserup, der kommer til ham, foruden et Par af hans Venner fra Fyn, der besøger ham, synger Salmer, læser Luthers Postil og beder en Bøn, vil Birkedommeren nu anklage dem til Amtmanden og Cancelliet — og saa har vi Forfølgelsen ogsaa her!“¹⁾

Til Rasmus Ottesen sagde han: „Syng Salmer, syng mange Salmer hele Tiden — saa kan Klüwer ikke sige, at du prædiker — og lad ham saa kun komme!“ Holm kom næppe til Forsamlingerne, men han gav dem Asylret i sine Sogne.

De første Aar Fenger var Præsti Slotsbjærgby, havde han ingen Forbindelse med og kun ringe Kendskab til dem. Men efter at deres Præst i Slagelse, Østrup, en Ven af Fenger, var blevet forflyttet til Bakkendrup og Gørlev, begyndte de at søge hans Kirke. Og den Kamp, han i 1833 maatte føre med Rationalisterne i Vestsjælland, henledte med et Slag Offentlighedens Opmærksomhed paa P. A. Fenger og gjorde hans Navn kendt og yndet blandt de gudelige Forsamlinger²⁾. Snart fyldte de hans Kirke, hvor de fra flere Sogne satte hinanden Stævne, og i 1836 begyndte han paa deres Opfordring til at komme til deres Kon-

1) Rasmus Sørensen: *Mit Levnedsløb*. 1847.

2) *Den Vestsjællandske Avis*. Aarg. 1833.

ventikler, at holde Opbyggelse i sin Bolig, hveranden Søndag om Eftermiddagen¹⁾).

I Haarslev, hvor C. F. Rønne blev Sognepræst 1830, holdtes den førstegudelige Forsamling Aarefter²⁾; det var vist den første nogenlunde store Forsamling, der blev holdt paa Holsteinborgegnen. 3 Aar senere flyttede han, der tog sig venligt af de Opvakte, til Høve-Flakkebjerg, men Greve Holstein kaldte til hans Efterfølger en Aandsfrænde, E. Mau, der ledede de gudelige Forsamlinger paa den Egn i Jylland, han kom fra.

Mau tog med stor Energi fat paa Husforsamlinger, holdt dem hjemme i Præstegaarden eller ude i Sognet — fortrinvis hos Gaardmændene, fordi de havde bedre Plads end Smaafolk — i Reglen under god Tilslutning. I 1836 begyndte E. Mau allerede 6te Januar paa gudelige Forsamlinger i Hjemmene, dels i Haarslev By og dels hos Udflytterne; de holdtes to Gange ugentlig og havde sædvanligvis en Tilslutning paa 30—40 Mennesker³⁾).

Mellem ham og Sognets mangeaarige Lærer, E. C. Birch, en dygtig og samvittighedsfuld Mand, under hvis Ledelse Børnene gjorde gode Fremskridt, blev der et smukt Samarbejde. Ved Konventiklerne forskellige Steder i Sognet holdt Læreren sædvanligvis Indgangsbønnen og oplæste Prædikenen.

Omtrent paa Linie med Mau arbejdede Provst L. V. Monrad, der godt et Aar efter Opvækkelsens Be-

1) Sorø Amts hist. Aarb. 1918, 63.

2) Nordisk Maanedsskrift for folkelig og kristelig Oplysning 1880 II, 401 ff.

3) Nordisk Kirketidende 1836, 137.

gyndelse blev kaldet til Sognepræst for Marvede og Hyllinge Sogne. Ved hans Tiltrædelse var den begyndt i Menstrup og Spjellerup. I Menstrup samlede en troende Lærer P. Christiansen paa de tre store Helligdage, Jule-, Paaske- og Pinsedag, Skolebørnene og forklarede dem Dagens særlige Betydning og deltog iøvrigt i Forsamlinger; faa Maaneder efter Provst Monrads Tiltrædelse blev han forflyttet. Hans Kollega og Aandsfælle, Lærer Hans Jensen i Nabobyen Spjellerup, der ligger indenfor samme Sognegrænse, blev meget anvendt som Taler ved de gudelige Forsamlinger baade indensogns og udensogns. Han var en dygtig Lærer, men med et noget selvsikkert Væsen, der nok irriterede Biskop Mynster en Del, da han var paa Visitats. „Jensen hører til de „opvakte“ og mangler altsaa ikke Selvtillid. Han holder gudelige Forsamlinger, men hvor det gaar ordentlig til“, skrev Biskoppen ved en Visitats 1835¹⁾. Han anker iøvrigt over, at Læreren tager meget ud at tale.

I Monrad havde Lærer Jensen og de øvrige Forsamlingsfolk en god Forsvarer. I sin Egenskab af Provst havde han Lejlighed til at gøre sin Indflydelse gældende ogsaa udenfor sine Sogne. Da R. Sørensen et Par Aar senere blev anklaget, fordi han, ligesom Lærer Jensen tog rundt og talte i andre Sogne, afgav Provst Monrad i sin Egenskab af Provst Erklæring om, at denne R. Sørensens Virksomhed var ham bekendt og han ansaa den for lovmedholdig, da alt gik med Orden og Stilhed. Vedrørende gudelige Forsamlinger, som Sørensen holdt i Marvede og Hyllinge

1) Johs. C. Jessen: V. og Ø. Flakkebjerg Herreders Skolehistorie p. 205.

Sogne udstedte Monrad til Brug i Retten følgende Erklæring, dateret 25. Maj 1837: Det har været med mit Vidende som Præst for Marvede og Hyllinge Sogne, og til min Tilfredshed, at Skolelærer R. Sørensen nogle Gange, naar han besøgte Skolelærer Jensen, Spjellerup By, Marvede Sogn, eller besøgte troende Christne dersteds, har i de gudelige Forsamlinger, som jævnlig om Søndagen afholdes i bemeldte Bye, snart oplæst en Prædiken af Luthers Huspostille, snart et Capitel af Bibelen, og talet derover til Forklaring og Anvendelse; og hvad enten jeg nu selv har været tilstede i disse Forsamlinger eller ikke, har det altid været mig kjært, at Skolelærer Sørensen ledede dem, naar han indfandt sig¹⁾.

Disse Præsters positive Holdning kan ikke noksom paaskønnes! Den bidrog til at føre Opvækkelsen ind i en fast folkekirkelig Kurs paa et Tidspunkt, da sekteriske Bevægelser begyndte at røre paa sig. I nogen Grad lagde den ogsaa en Dæmper paa Forfølgelserne og var Aarsag til, at kun en enkelt Præst i Vestsjælland, Sognepræst Peter Rahr Duus i Vemmeløv, erklærede sig for dens aabenlyse Fjende og søgte at standse den ved Politiets Hjælp.

Duus' første aabenlyse Angreb, der ogsaa sigtede paa nogle fra Holsteinborgegnen, rettede han mod den efter en Opbyggelse, der holdtes 18. Septbr. 1836 paa Vaarby Mark. Et Par fra Haarslev deltog tilfældigt og kom derved med i den Retshandling, der fulgte efter Sognepræstens Anmeldelse; det var Pastor E. Maus Karl, Nils Nielsen, samt Carl Møller, der var hos Skolelærer Birch, Haarslev. I Retten oplystes, at

1) Nordisk Kirketid. 1837 p. 444.

der blev sunget to Salmer, hvorefter Niels Nielsen læste en Prædiken af Luthers Postille, som han paa enkelte Steder udlagde og nærmere forklarede. Inden Forsamlingen opløstes, blev der sunget et Par Salmer af Brorsons Salmebog.

Den Mand, hos hvem Husforsamlingen afholdtes, forklarede, at Haarsleverne først kom tilstede, efter at Opbyggelsen var begyndt, og han vidste intet om deres Komme.

Niels Nielsen og Carl Møller, over hvem der blev optaget Forhør ved Holsteinborg Politiret 26. Sept. 1836, bekræftede hans Forklaring; de kendte ham fra Helligforsamling i Venslev og paa Appelsbjerg, en større Gaard. Begge slap med Advarsel.

Nogle Maaneder senere blussede Forfølgelserne op paany, denne Gang heftigere. Den 19. Januar 1837 var Birkedommeren fra Slagelse Gæst i Vemmelev Præstegaard, og paa hans Spørgsmaal om, hvorledes det gik med de troende, svarede Pastor Duus, at det var længe siden, han havde hørt noget om dem; han haabede vel, at det hele var slaaet ned. Men han glædede sig for tidligt. Allerede tre Dage efter var der en Opbyggelse, og Duus bad i Brev af 28. Jan. om kraftig Bistand, i hvilken Anledning der paany blev optaget Forhør 8. Februar. Under dette oplystes, at Forsamlingen var blevet holdt og havde varet til Kl. 8,30; Skolelærer Rasmus Sørensen, Venslev, var tilstede og havde været Mødets egentlige Leder. Til Sognefogeden havde Skrædder Søren Rasmussen fortalt, at ialt ca. 30 havde været tilstede; han havde opgivet ham Navnene paa Deltagere. Mødet var kommet istand ved, at R. Sørensen den 22. Januar paa Vej til Sæby var kommet ind hos ham; de havde af-

talt at sende Bud til Folk i Sognet, men ingen uden-sogns var indbudt. De, der var kommet andetsteds fra, havde Meddelelse om Mødet fra Slotsbjærgby Kirke, hvor de havde truffet R. Sørensen ved Guds-tjenesten om Søndagen. Det var ikke blevet anmeldt, fordi Sognepræst Duus havde ladet sig forlyde med, at han ikke vilde tillade den Slags og iøvrigt havde anmodet dem om at lade være med at plage ham med slige Anmodninger.

Det var begyndt Kl. 3 à 4 og havde været til Kl. 8,30. Man havde sunget et Par Salmer af Brorsons og Pontoppidans Salmebøger, hvorefter Lærer Sørensen læste op af Thisteds Oversættelse af Luthers Huspo-stille og af det Nye Testamente og forklarede enkelte Steder i Bibelen; derefter blev der sunget et Par Salmer. De, der var langvejs fra, havde faaet Smørrebrød og Øl, men Brændevin fik ingen, og der ydedes ikke Betaling.

Under Forhøret 8. Februar 1837 oplystes endvidere, at Jacob Fisker fra Bisserup om Søndagen havde holdt Forsamling, hvor der var blevet læst op af Luthers Postille. Han og Jacob Hjulmand fra Venslev havde truffet nogle i Bjærgby Kirke om Formiddagen og med dem aftalt Forsamling. R. Sørensen havde ikke været tilstede, men det forlød, at der „i Mandags skulde have været en Forsamling paa 100—130 Personer i Venslev Skole, hvor Sørensen havde været Forelæser, og hvor ogsaa en Del fra Vemmelev havde været tilstede.“ I Anledning af den store gu-delige Forsamling i Venslev Skole, hvor der havde været Deltagelse fra 20 Kirkesogne, blev Rasmus Sørensen ogsaa senere tiltalt.

Der blev holdt Forhør i Slutningen af Februar

Maaned ved Holsteinborg Politiret over Lærer Rasmus Sørensen og Jacob Hansen Fisker, mens Hjulmand Jacob Hansen var syg af Bylder paa Benet. De bekræftede begge.

Rasmus Sørensen vedgik, at han havde læst et Kapitel af Johannes Evangelium op. Han var kommet til Vemmelev, fordi hans Trosfæller der havde været til Forsamling hos ham i Venslev. Den 2. Maj paabegyndtes Sag mod ham ved Antvorskov Birk.

Nu tilspidises Forfølgelserne hastigt og bliver mere systematiske. Mandag den 1. Maj er der Forsamling i Forlev, ved hvilken man — som saa ofte — har hentet Forstærkning fra Venslev. R. Sørensen er der og den varer til Kl. 12,30, skønt der ogsaa har været det Dagen før, hvilket skyldes, at R. S., der om Tirsdagen skal møde ved Antvorskov Birk for at modtage Saggivelse for sin Andel i Opbyggelserne, kom den Vej.

Der havde tidligere været Kræfter i Gang for paa højere Steder at henlede Myndighedernes Opmærksomhed paa det meningsløse i at forfølge disse fredelige og stræbsomme Mennesker, der kom sammen for at dele deres aandelige Erfaringer med hinanden og ikke af nogen anden Grund, og i at fremgrave en aarhundredgammel Forordning for at faa Lejlighed til at komme denne Bevægelse til Livs; Aarene havde jo vist, at den i sig selv ingen Fare bød for Statens Sikkerhed, men at den tværtimod var gavnlig, idet den for de enkelte Borgere betød Udvikling og Gavn — og først og fremmest Hjælp til at leve et Liv i Overensstemmelse med den kristne Tro.

Men hidtil havde man talt for døde Øren. Da indtraf i Sydvestsjælland under Forfølgelserne en Epi-

sode paa Holsteinborg Slot, der med et bragte alle Forfølgelser med timelige Vaaben til at ophøre, ja, sandsynligvis har været med til at bane Vej for den Paragraf i Grundloven, der sikrer Trosfrihed for enhver religiøs Bekendelse i Danmark.

En ung toogtredivaarig norsk Bondekarl Elling Eielsen, der i flere Aar havde rejst i sit Fædreland og holdt Forsamling eller deltaget i dem, kom fra Christiania til København for at besøge Trosbrødre i Danmark¹).

Søndag den 30. April 1837 ankom han til Fuglebjerg og spurgte om Vej til Venslev, hvor han vilde besøge Skolelærer Rasmus Sørensen, som han kendte gennem hans Skrifter. Men da han i Fuglebjerg fik at vide, at der samme Eftermiddag der i Byen holdtes Forsamling af troende Kristne paa Egnen, gik han og hans Ledsager, Smedesvend Hansen, der havde fulgtes med ham fra København, til Forsamling. Henimod Aften fulgte nogle Trosfæller dem til Haarslev, hvor de vidste, der ogsaa holdtes Opbyggelse; og der traf de R. Sørensen, med hvem de efter Forsamlingens sluttede Opbyggelse og Andagt gik ind til Pastor E. Mau, der paa Grund af Upasselighed ikke havde været tilstede.

Her overnattede Nordmanden, og Dagen efter naaede han Venslev — 1. Maj.

Det blev dog kun faa Timer, han holdt sig i Ro i Venslev Skole. Rasmus Sørensen skulde til Opbyggelse i Vemmelev hos Gmd. Hans Andersen, Elling Eielsen tog med og opmuntrede ved den Forsamling de tilstedeværende til at staa i Troen, naar der kom-

1) Nord. Kirketid. 1837.

mer Forfølgelser. „Det er saa godt, at en saadan Sag af vor Sjæls Saligheds Vigtighed ogsaa kommer for Retten og Domstolene til et Guds Vidnesbyrd der, hvor der jo ellers aldrig forhandles om disse Ting,“ sagde han (Sørensen skulde næste Dag møde for Slagelse Ret, anklaget for at have holdt Forsamling).

Næste Dag rejste Nordmanden videre over Fyn til Christiansfeldt.

Imidlertid blev Mødet i Vemmelev anmeldt for Øvrigheden og der blev udstedt Arrestordre over Elling Eielsen.

Det anede han og hans Venner intet om. I Midten af Juni afsluttede han sit Besøg i Jylland og vilde over Sydvestsjælland rejse hjem.

Han ankom til Venslev Skole, hvor han boede nogle Dage og deltog i mange gudelige Forsamlinger til stor Glæde for troende Lægfolk og Præster. Grevinde Holstein, der hørte om det, ønskede at holde en gudelig Forsamling paa Slottet og bad ham deltage i den; Dagen blev berammet til Mandag Eftermiddag den 19. Juni Kl. 6.

Men samme Dag var Grevskabets Birkedommer, Hr. Lund, til Middag hos Grevinden; og da hun fortalte om, at Nordmanden Elling Eielsen vilde komme sammen med R. Sørensen og holde Møde hos hende, erklærede Birkedommeren, at han havde Ordre til at anholde ham paa Grund af, at han for 7—8 Uger siden havde deltaget i Forsamling i Venslev, sigtet for Overtrædelse af Plakat af 13. Jan. 1741.

Forsamlingen fik dog Lov at finde Sted først. Man begyndte med en Salme af Brorsons Salmebog; Pastor Rønne, Høve, indledte saa med Bøn og læste et Stykke i Arndts sande Christendom, hvorefter Eielsen talte.

Næste Dag sendtes han som Arrestant fra Holsteinborg til Slagelse. En Gaardmand var tilsagt til at køre, en Husmand til at sidde i Vognen og passe paa Arrestanten; men ham lod R. Sørensen gaa hjem og satte sig ind ved Siden af Eielsen, idet han sagde: „Gaae du kun hjem og lad mig sidde op i dit Sted, for at passe paa Elling Eielsen, jeg skal nok være ansvarlig for, at han kommer til Justitsraad Birch, hvem jeg ogsaa skal tale med“.

Eielsen blev kastet i Fængsel og sad bl. a. sammen med en, der havde myrdet sin Far. R. Sørensen tog i Hast til Korsør, hvor han vidste, at Grevinden var taget hen for møde Kronprinsen (den senere Kristian den 8de) og Kronprinsessen, og forelagde hende Sagen.

Nordmanden blev nu løsladt mod Grevindens Kaution. Grevinden tog ham med til Gimlinge¹⁾, hvor der var Sommermøde for Dansk Missionselskab; derpaa vendte han tilbage til Holsteinborg for at blive der til Dommen blev afsagt.

Sagen blev foredraget baade det kgl. Danske Cancellie og den norske Minister. Arrestationen blev kendt ulovlig.

Forfølgelser ved Øvrighedens Hjælp ophørte fra denne Tid aldeles.

En anden Sag er, at der fandt Brydninger Sted mellem Forsamlingsfolkene indbyrdes. De lededes jo dels af Lægfolk og dels af Præster. De fleste Steder i Landet var de ledende Lægmand, og saaledes syntes R. Sørensen og andre med ham, at det ogsaa burde være i Holsteinborgegnen. I første Halvdel af

¹⁾ Nord. Kirketid. 1837, p. 468.

30erne var et Spørgsmaal som Ordinationens Gyldighed sat paa Dagsordenen ved en Forsamling her paa Egnen; og R. Sørensen betragtede sig selv som de opvakte egentlige Førere.

Men efterhaanden som Grev F. A. Holstein kaldte troende Præster til de ledigblevne Embeder blev det gejstlige Element ret stærkt og det kom til en vis Spænding; nogle holdt sig mest til de læge Førere, andre til Præsterne. Den var ved 30ernes Midte saa stærk, at Biskop Mynster under en Visitats kunde — omend ironisk — tale om Degnekristne og Præstekristne!

I 1836 udløstes Spændingen i aaben Strid mellem R. Sørensen paa den ene Side og Præsterne E. Mau og C. F. Rønne paa den anden Side.

Aarsagen var, at en nogle og trediveaarig Kone, der var bosiddende i Haarslev, Ane Rasmusdatter, gift med Husmand Ole Bertelsen, tilstod et Barne-mord hun havde begaaet i November 1828, mens hun boede i Spjellerup og var gift med en forlængst af-død Husmand Peter Nielsen.¹⁾

Fra Nytaar 1836 var Ole Bertelsen blevet en flit-tig Kirkegænger i Haarslev Kirke og tog regelmæssig Del i Opbyggelserne, E. Mau holdt i Sognet. Hans Kone saa ikke med Glæde paa det og modsatte sig længe, at der holdtes Husforsamling i deres Hjem. Til sidst maatte hun dog give efter. Den 5. Februar 1836 holdt Mau en Opbyggelse hos dem, hvor han talte over Efeserbrevet Kap. 4 samt over Paulus Af-skedstale, Ap. Gern. 20. Paa Hjemvejen bad han nogle troende Mennesker, deriblandt Carl Møller, om

¹⁾ Nord. Kirketid. 1836, p. 269 ff.

at besøge Bertelsens, hvad de gjorde 3 Dage senere, Mandag den 8. Februar. Ane Bertelsen kom i stærkt indre Oprør; faa Dage senere tilstod hun sin Brøde for sin Mand; de gik til Pastor E. Mau og spurgte, om han mente, de burde gøre Anmeldelse for Retten, saa hun kunde faa sin Straf efter de borgerlige Love. Præsten udbad sig Betænkningstid med Hensyn til Svar og satte sig i Forbindelse med Pastor Rønne, der baade var mere erfaren som Præst, og kendte Bertelsens Familieforhold nøjere, fordi han havde været Præst i Haarslev. Ole Bertelsen, som de begge senere talte med, var stemt for at aabenbare Mordet frivilligt, da han ellers mente, at hans Kone vilde blive tvunget til det. Begge Præster bestyrkede Ægteparret i denne Beslutning. Der blev afholdt Forhør ved Holsteinborg Birk og Ane Bertelsen blev af Birkedommer Klüwer med tiltagne Doms mænd dømt til at „miste sin Hals og hendes Hoved at sætte paa en Stage“ samt til at betale Sagens Omkostninger! Dommen blev appelleret til Højesteret, der aldeles frifandt Ane Bertelsen og paalagde det offentlige at udrede Sagens Omkostninger.

Rasmus Sørensen, der blev indigneret over, at Mau og Rønne havde bestyrket Ole Bertelsen og hans Hustru i at melde Mordet til Politiet, udgav et Skrift imod dem: „En mærkelig Aabenbarelse af et begaaet Mord.“ E. Mau rykkede ud med en Erklæring i Nordisk Kirketidende, hvori han uforbeholdent indrømmede, at han vilde have handlet anderledes, hvis han havde overvejet Sagen grundigere. Rønne udsendte et Skrift mod Sørensen: „Et nødtvungent Ord til Skolelærer R. Sørensen.“ Og Lindberg skrev i Nordisk Kirketidende en Artikel, hvori han forsvarer Præsterne og hævder,

Den gudelige Bevægelse i Sydvestsjælland. 17

at R. Sørensen, der ikke har haft Sagen paa helt nært Hold, har faaet nogle fejlagtige Oplysninger om Dele af den.

Denne Uoverensstemmelse fik, skønt den vakte stor Opsigt, ikke alvorlige Følger for Samarbejdet mellem Lægfolk og Præsterne. Snarere fik det en stærkere Vækst Aaret efter med F. E. Boisens Komme til Sydvestsjælland. Boisen, der i 1837 af Greve F. A. Holstein blev kaldet til Sognepræst for Skørpinge og Faardrup Menigheder paa Anbefaling af Emil Clausen, der var blevet Sognepræst i Gimlinge fire Aar før, kom tillige med Clausen i Gimlinge snart i Kontakt med Forsamlingsfolkene. De blev de gudelige Forsamlingers varmeste Talsmænd, ja, det var ikke langt fra, at de en Tid var ved at identificere dem med den hellige almindelige Kirke og mente, at Deltagelse i dem var Tegn paa, at man havde sin Sjæls Sag i Orden.

Under vældig Tilslutning begyndte de at holde Forsamling i Gimlinge og Skørpinge Præstegaarde. En Tid var Skørpinge Præstegaard det mest søgte Samlingssted, hvortil man kom fra nær og fjern. En af de første Lægtalere, der havde Ordet her, var Rasmus Sørensen; han betragtede paa det Tidspunkt sig selv som Bevægelsens egentlige Fører; og det var med en vis Overlegenhed, at han efter at have hørt Boisen i Kirken slog ham paa Skulderen og sagde: „Ja, ja, De skal nok blive god, naar De bliver gemt“.

Kort efter, at Boisen var blevet Præst i Skørpinge, begyndte han og R. Sørensen i Fællesskab at holde Husforsamlingerne i en Bondestue i Halkevad. Den var da næsten altid stuvende fuld af Folk; og lavt

som der var til Loftet, blev Luften snart kvælende. Det var ikke behageligt.¹⁾

Værre var det dog, at nogle af Egnens Karle engang havde iført sig Pigeklæder og kom for at forstyrre Forsamlingen. De lavede en hel Del Støj uden for Vinduerne, men det generede ikke Sørensen, der var vant til den Slags. For Boisens Vedkommende, der var mere ømfindtlig, gav det Anledning til, at han henlagde Møderne til sit Hjem, skønt R. Sørensen var imod det og advarede med den Begrundelse, at der var Fare for, at „Guds Børn skulde blande sig med Verdens Børn“.

Ved disse Husforsamlinger i Skørpinge Præstegaard blev ikke alene Salene, men begge Gæsteværelser og Forstuen, taget i Brug; undertiden maatte ogsaa Vinduerne lukkes op for at de, der stod udenfor og ikke kunde komme ind, kunde høre. Det var meget forskellige Mennesker, der deltog, og de var ingenlunde alle hensynsfulde. Engang forfærdedes Fru Boisen ved at se Folk staa op paa Dynerne i hendes Senge i Gæsteværelset.

Præstegaardsforsamlingen aabnedes sædvanligvis med Bøn af den gamle Lægprædikant Væver Niels Hjeronimus; saa sang man en af Brorsons Salmer. Blandt dem, der oftest benyttedes, kan nævnes: „Den store, hvide Flok“, „Did op, mit svage Sind, hvor man Sejerskransen binder“ og „Lammet, kun Lammet“. Derpaa talte en Lægmand og Boisen sluttede med Andagt.

En af dem, der deltog i de gudelige Forsamlinger i Skørpinge Præstegaard for 100 Aar siden, skrev

1) P. Boisen: F. E. Boisens Liv og Levned, p. 106.

Den gudelige Bevægelse i Sydvestsjælland. 19

siden hen: „Han talte saa velsignet, at man undrede sig, hvis der var nogen, han ikke rev med sig; det strømmede fra hans inderste Hjerter og det glødede af Kærlighed baade til Mennesker og til vor Herre; ikke sjældent faldt hele Forsamlingen paa Knæ, snart i Bøn om Forladelse, snart i Glæde over Guds store Naade imod os. Saa istemmedes en begejstret Lovsang, og naar der da sluttedes med Sangen: „Amen, siger nu tilsammen“, saa følte man sig forunderlig glad og opbygget, hvor elendig man ellers kunde være“.

Undertiden talte ogsaa Rasmus Ottesen. „Det var,“ skriver Fru E. Boisen, Budstikke-Boisens Hustru, „i høj Grad flydende og med megen Begavelse, men hans Taler var dog mere oplysende end opbyggelige“. Naar han talte, glemte han i den Grad sig selv, at Sidemanden aftørrede hans Ansigt, uden at han derfor standsede Talens Strøm.

Boisens Ven og Nabo, Pastor Emil Clausen, Gimlinge, deltog i mange af disse Husforsamlinger. Han var de gudelige Forsamlingers muntre Mand; og man fandt sig i hans elskværdige Skelmeri, skønt Udviklingen mere og mere gik i Retning af at ville forsage al menneskelig Glæde, ogsaa den gode og uskyldige, som om al Glæde stammer fra den Onde. Clausen kunde aldrig lade sit muntre Væsen blive hjemme og han havde en ualmindelig udviklet Sans for det morsomme. Selv de højtideligste maatte overgive sig, naar han gav dem elskværdige Tilnavne. En kaldte han „Etatsraaden“, en anden „Justitsraaden“ og en „den underjordiske“, fordi han altid kom stikkende med Haanden fra nedan, naar han hilste — som om han dukkede lige op fra Jorden og kom med Haanden først.

En Særstilling blandt Præsterne indtog J. G. V. Hahn, Sognepræst i Hyllested, i Forhold til Opvækstelsen. Han stod kritisk og mente, at „for meget Sukker kvalmer“. Men det laa ikke for hans milde, lyse Karakter at være skarp i sine Domme, hvorfor han i det store og hele bevarede et godt Forhold til dem, selvom han undertiden gav Anledning til nogen Forargelse. Et Eksempel paa det er bevaret fra et af de Møder med oplysende Foredrag han i nogen Tid om Vinteren holdt i Hyllested Skole. Rasmus Ottesen, der efter 30ernes Midte flyttede til Hyllested og tog Forsamlingerne med dertil, fortalte det under et Besøg hos Boisen. Ved nævnte Møde tog Pastor Hahn sit Udgangspunkt i det gamle Sagn om Kong Hadding, der ved Vintertid saa en Kvinde med en dejlig Blomsterkost i Armene. Hun tog ham med sig og førte ham gennem forskellige Prøvelser endelig til en Mur, hun forgæves søgte at komme over, slagtede saa en Hane, og da hun kastede Hovedet over Muren, hørtes der Hanegal paa den anden Side. — Det fortalte Hahn som et Vidnesbyrd om vore Forfædres Udødelighedshaab. Og det vakte Forargelse blandt de opvakte¹⁾.

Disse Præster, Holm, Fenger, Rønne, Mau, Clausen, Boisen og Monrad samledes med nogle faa andre, ialt 12, jævnlig i et Konvent, det Sydvestsjællandske Broderkonvent. En ikke ringe Del af Forhandlingerne ved disse Konventsmøder udgjorde de gudelige Forsamlinger; det var ikke saa meget deres Berettigelse eller Misbrug man drøftede, men snarere Meddelelser fra selve Husforsamlingerne: hvormange

¹⁾ P. Boisen: F. E. Boisens Liv og Levned, p. 111.

der havde deltaget, og hvem der førte Ordet i dem. Dette Præstekonvent blev efterhaanden kendt. Rygter om dets Forhandlinger naaede endog J. P. Mynsters biskoppelige Øre. Han havde længe haft Forsamlingsfolkene, som han ikke yndede, under Observation, havde ogsaa nu og da som Cancelliets Raadgiver i religiøse Spørgsmaal udtalt sig om de gudelige Forsamlinger.

At han misbilligede de unge sydvestsjællandske Præsters Samkvem med dem, var en Kendsgerning; derfor var det med en vis Spænding man imødesaa den Visitatsrejse til Holsteinborgegnen, han anmeldte til Juli Maaned 1836, ikke mindst blandt de Præster, der havde paadraget sig Biskoppens Unaade, men ogsaa blandt Lægfolk.

De blev dog skuffet, der havde ventet sig noget i Retning af Reprimander og offentlig Misbilligelse. Biskoppen var kølig, men sagde ikke meget. Desmere skrev han i sine private Visitatsbøger, der næppe var bestemt til Offentliggørelse, men for nogle faa Aar siden blev udgivet. Paa Grundlag af dem kan man danne sig et tydeligt Billede af Visitatsreisen¹⁾.

Den begynder 7. Juli 1836 hos Pastor Holm i Holsteinborg. Biskoppen er ret tilfreds baade her og i flere omliggende Sogne. Men i Hyllested, hvor Pastor Hahn har Besøg af ham den 22. Juli, giver han Luft for sin Misfornøjelse: „Sognepræsten Hahn prædikede over Es. 59, 19—21. Prædikenen lovede „at udlægge Texten som sædvanligt, simpelt og klart“, men den bekymrede sig hverken om Text eller Thema, og hand-

¹⁾ I. P. Mynster: Visitatsbøger 1835—53, udgivet af Bjørn Kornerup.

lede derimod meest om Daabspagten og Troesbekiendelsen. Det hele var af det nu brugelige uklare Skraal, og Menigheden, skøndt den synes gierne at høre ham, kan næppe have profiteret synderligt af en Prædiken som denne, uden nogle ufordøiede propheetiske Udtryk. Foredraget vistnok frit og levende, men jagende, søbende, bævende. Prædikenen varede over 1 Time og var extemporeret. Ved Katechisationen gjør han sig temmelig vigtig, men katechiserer ellers godt“.

Bedre gaar det ikke Pastor Mau i Haarslev, der Dagen efter prædiker for Biskoppen i Haarslev Kirke over Rom. 10,10. „Prædikenen varede 1½ Time. Betydelige Gaver, fordærvede ved Smagløshed og Skraal; Ørerne leed ordentlig derunder. Indholdet i sig selv ubetydeligt, men forskiønnet paa denne Skoles Maade. Under et meget stille Udvortes synes Manden at giemme en Vulcan af Egoisme og Hovmod. Mod Slutningen ytrede han Frygt for, at det skulde forbydes at prædike Guds Ord, da han i saa Fald vilde søge sin Afskeed; hvorfor jeg gav ham en Reprimande“.

I Øster Flakkebjerg Herred, hvor Biskop Mynster visiterede samme Maaned, gik det bedre. Af Forsamlingsfolkenes Præster var her kun Sognepræsten i Marvede-Hyllinge, Provst L. V. Monrad, der 10. Juli prædikede for Biskoppen over Salme 26,8: Det er Pligt at elske Herrens Hus, „en god Prædiken, holdt med gode Gaver“, skrev Biskoppen i sin private Visitatsberetning.

Hans Hovedindtryk for Ø. Flakkebjerg Herreds Vedkommende er, at Herredet havde „for det Meste værdige Præster, deriblandt nogle gode Prædikanter. Kirkegangen er, med Undtagelse af Herlufsholm og

Den gudelige Bevægelse i Sydvestsjælland. 23

Tiustrup, god og i Tiltagende, hvilket vel for en Deel staar i Forbindelse med den „Opvækkelse“, som i disse Egne har fundet Sted. Conventikler (gudelige Forsamlinger) holdes jævnligt, men er dog ikke just i Tiltagende, og begunstiges nok kun af een Præst. Hans Indtryk af det kirkelige Liv i Vester Flakkebjerg Herred er, at „i Skielskøer og de nærmest liggende Pastorater synes den sædvanlige aandelige Søvn at finde Sted; om Sørbymagle og især Kirkerup Sogne kunde det siges, at de ligger paa Grænserne til Hedenskabet. I de Sogne, der hører til Holsteinborg, eller ligger nærmest derved, synes de religiøse Bevægelser, vel ogsaa ved Herskabets Exempel og Bestræbelser, at have haft nogen gavnlig Indflydelse paa Menighederne, idet Kirkegangen er blevet flittigere, og megen alvorlig Eftertanke vakt. De Udskielser Conventikel-Væsenet har frembragt, synes allerede næsten ophørte, Menighederne have kun liden Interesse derfor, og holder sig mere til Præsterne. Derimod har den nære Forbindelse mellem saa mange eensidige og af Partie-Aand henrevne Geistlige ikke haft gunstig Indflydelse paa disse; de have vel Iver for deres Embede, men uden rigtig Indsigt og Forstand, deres Forfængelighed og Hovmod næres, deres Prædikener have mestendeels en polemisk Retning, de extemporerer temmelig stærkt i Tillid til Aanden, og arbeide mere paa, ved Skrigen og udvortes Ophævelser at vinde Almuens Opmærksomhed, end ved Hiertelighed at trænge ind til Følelse og Villie“.
